

terme de La Palma): «*tormo* és sentit [!] com a castellanisme». Res d'això no em digué mai ningú, i Vicenç Biete, més informat, i que demostra haver treballat bé sobre la toponímia de Cabassers, ja li ho desmenteix (*Onom. Bu. Int.* xi, 1983, p. 10). «És sentit» no és més que la disfressa de l'aficionat superficial i peresós, que s'até a una falsa recepta, per evitar còmodament i sense estudi (perspectiva horrida!), que li retreguin indulgència amb el llenguatge incorrecte. Alhora precisa En Biete que no es tracta de «tossals coronats per grans penyals anomenats *torms*», car «sovint es troben als vessants, en haver-se després per efectes de l'erosió». En efecte.

Sens dubte el límit entre *torm* i *tormo* corregué per allà prop. No sols perquè el poble d'*Els Torms*, a les Garrigues (que hem documentat des de 1359), ja és prop de la ratlla del Priorat; car a la Vilella Alta hi ha la muntanyeta *Lo Tomroig* que deu venir de *Torm Roig* (1935). Sigui com vulgui la forma *tormo* abunda en tot el Priorat. Biete enumera deu genèrics *Tormo de* ~ dins el terme de Cabassers (*Rev. Cat. de Geogr.* ii, 1979, 226, 234-41, 606). En ple ús apellatiu: «un *tórm* vol dir una roca sola» *Els Torms*, 1936; «veu aquell *tórm*?» Ginestar, 1936. Molt usual a la cara Sud del Montsant: a la Morera m'explicaven «Los Bitllets són tres *tormos* drets» (1935).

Tornant a aquelles monografies, quant a l'essència de la cosa, hi ha raó per part de tots dos contradictors: un *tórm* «vol dir un bloc de roca després d'una cinglera» Pobra de Granadella, id. Juncosa; però segons el subjecte de Margalef, i a la vista dels NLL d'aquest terme, resulta que també s'aplica als penyals isolats dalt d'un turó: com el *Tormo de l'Hora* (vèrtex de 584 alt.) i *Tormo del Gall*, *Lo Tormo del Camarada* i el de *la Dreuera*, dos grans penyals coneguts a la carena de la Serra de la Llena (Ulldemolins); *los Tormos del Benet*, i *Collet dels Tormos de la Margarida*, en el massís Tivissa-Coll de Balaguer; qualifiquen de *tormo*, al Pinell del Broi, la Roca de Migdia, penya isolada que ressalta a la carena de la Serra de Cavalls (1936).

Més testimonis directes de l'ús apellatiu: «per allà, hi ha uns *tórmos*, que dixareu ---», Margalef (1934); ben funcional el noto a Flix, a Maials i a la Granadella (1935); «*tormo*: pedra grossa» (Tortosa: Mestre Noé, BDC iii, 111); molt en el Matarranya, no sols (amb article revelant un vell apellatiu) el poble de la *Vall del tormo*. Amb caràcter de fita extrema del NE., posem-hi *tormo* 'soca vella d'olivera amb arels, usada per plantar', a Segarra (Maldà, BDC x, 128); a Belianes (DAg.); i Segarra *tormo* en el sentit de 'terròs', com en aragonès (DAg.).

Continua encara pel P. Val., fins al Palància. Allà abunden més els derivats, i hi ha algun augment en el predomini de l'ús toponímic; però també s'hi troba el primitiu, i els senyals d'haver tingut caràcter apellatiu en tots els temps; en algun lloc, avui i tot; perceptible no sols pel fet de dur article. A Coratxà hi ha *lo Tórm*; a Morella mateix, amb l'ús tan val. del diminutiu, hi ha *el Tormét*, turonet agut, al mig de la ca-

dena del Mòll, però l'informant ja n'havia parlat abans (i sembla que llavors deia *turmét*); a Xiva *Los Tórmos*; a Palanques, és molt visible i anomenat, *el tórm del Pallé(r)*; a Cervera, en les serres d'aquella encinglerada vall, es destaca *Lo Tórm*; a la Salzadella *El Tórm*, que no pot ser gaire lluny d'aquell, i potser no són el mateix. Encara se'n va trobant algun exemplar esclarissat: fins al *Tormo de l'Algepsar*, en el terme d'Onda, que marcaria la fita meridional entre els que trobo a mà (1961).

Com dic, també serà derivat de *torm* el nom del *Turbó*, arag. *Turbón*, colossal massís tot sencer de penya, uns 1400 alt., a l'alta Ribagorça, entre Benasc i Roda: amb dissimilació de nasal *Turmón* > *Turbón* > *Tormo*, doncs, paraula contrastant amb el dim., *Turmell*, uns 20 km. al SE. d'allà, immediat a l'O. del *tothal* de St. Esteve del Mall; i, al costat, hi ha un grandios penyal, que anomenen, els uns, el *Turbon* i altres el *Turjon* (1957): altre nom que no sé si té arrel comuna amb aquest o amb TÒRIA; cf. *Piedra del Túrio*, gran penyal damunt Fanzara (entre Sogorb i CastPna.).

Però en el Nord val. abunden més els derivats, començant pel de més relleu geogràfic: *Turmell*, molt antic com ho indica l'abundant documentació que en rinc des del S. XIII (en què consta en les demarcacions del Castell de Morella per Jaume I), que ha donat nom a la serralada que separa la vall de Vallibona de les de Vallivana, Salvassòria i Xert: antiguitat màxima revelada també pel fet que aquest s'usi sense article: *des de Turmél, puza a Turmél*.¹ Encara que estès a tota la serra, el nom ve, naturalment, del punt culminant, 1281 alt., penyal altíssim d'enlluernadora roca blanca, visible al lluny. Estereotipat i individualitzat des d'antic, es presenta aquí amb *u*, en posició pretònica com en l'apellatiu *turmell* (infra), i en *turment*, i com en *turma* (infra). I de fet això es repeteix en *Les Turmètes*: nom d'uns petits cingles, que cauen damunt i al llarg del riu Surrac, en el terme de Sant Jordi. Quant al altres deriv., veg. infra, entre aquests: ultra *turmada*, els molts *tormera*, *tormassal*, *-assals*, *tormagal*, que es troben pertot, almenys fins al Palància.

D'allà cap al Sud ja ha quedat petrificat en topònims: no sols l'important poble de *Tormos* (Marquesat de Dénia) i infinits NPP; sinó *la Font del Tormo* a Tavernes de Vallidigna (BSCC xvi, 325), el *Cantal Gros* o *Tormo*, turó a Carcaixent (GGRV ii, 158); *el To(r)m*o Gord gran penyal a la serra d'Albaida, *tomogórt*, dissim. que traïx una consciència escassa del sentit del mot. Se'n podrien espigolar alguns més.

En canvi, crec que manca del tot a les Illes: almenys no en sabria citar més que una excepció; per cert convincent: *Es tòrn d'Alcaifà*, a la costa de Maó (1964), penya que sembla separada de terra (si bé hi ha una llenca d'arena), car *-m + d-* s'havia de tornar *-nd* per fonètica sintàctica, i no es veu com un penyal es pogué anomenar 'torn' (massa fantasiós comparar-lo amb el torn d'un convent que priva el pas). Tanmateix el mall. *turmàs*, *-assot* (infra), pel sentit es rela-